

ŞƏHRİYAR VƏ "HEYDƏRBABAYA SALAM"IN ÖZƏMƏTİ

Hamlet İsaçanlı

18 sentyabr İranda (İran Azərbaycanında) "Milli şeir günü"dür, böyük İran və Azərbaycan şairi Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın doğum tarixi dəqiq bilinmir (1905-67), dünyasını dəyişmə tarixi isə 1988, 18 sentyabrdir. Digər tərəfdən, 18 sentyabr Azərbaycan Respublikasında "Milli musiqi günü"dür, böyük Üzeyir bəy Hacıbəyli 1885-ci il sentyabrın 18-də dünyaya gəlmiş, 1948-ci ildə - Şəhriyardan 40 il əvvəl vəfat etmişdir. İki Azərbaycanda ilin eyni günündə iki məşhur şəxsimizlə bağlı iki müxtəlif milli gün müxtəlif şəkildə bayram edilir, müxtəlif mərasimlər düzəldilir. Bu, eyniliyimizin və eyni zamanda fərqli olduğumuzun daha bir nümayişi deyilməyi?

***

Məhəmmədhüseyn Təhrizin Bağməçəli sənində anadan olmuşdur. Şair kimi Behcət təxəllüsü ilə başlamış, sonra Şəhriyar təxəllüsünü götürmüşdür (Hafizdən fal açmaqla). Şəhriyarın heyəti dəqiq faktlarla deyil, rəvayətlərlə, yuxarıgörmələrlə, müxtəlif şəxslərin söylədiyi ziddiyyətli xatirələrlə, fəsləmlərlə və ...bəlağətlə doludur. Bunun bir səbəbi Şəhriyarın artıq sağlığında əfsanələşməsi və haqqında müxtəlif rəvayətlərin yayılmasıdır, digəri, sözsüz ki, tədqiqatçıların baxış və üslubları ilə bağlıdır. Qeyd etdiyim kimi, doğum ili dəqiq bilinmir. İlk kitabının Tehrandə nəşr olunma tarixi (daha çox 1931 deyirlər), atasının ölüm tarixi (Şəhriyarın xatirələrinə görə 1934-cü il, Tehran) dəqiq məlum deyil. Şirazi Sürəyya ilə sevgisi haqqında da çox rəvayətlər danışılır. Özündən sonra əsərlərinin nəşrində edilən təhriflər və tərcümədə təhriflər edildiyindən söz açmaq mümkündür.

Şəhriyarın atası Hacı Mirağa Xoşginəbi vəkil-hüquqçu idi, xeyirxah insan olub ("Mənim atam süfrəli bir kisiydi / El əlindən tutmaq onun işiydi"). Şəhriyarın uşaqlıq xatirələrinin oyanmasında, türkçe şeir yazmağa başlamasında mühüm rol oynamış anası Kəvkəb xanım 1952-ci ildə Tehrandə vəfat etmişdir. Şəhriyar Xoşginəb kəndində ibtidai məktəbdə və Təbriz şəhərində bir neçə

mədrəsədə oxumuş, sonra Tehrana getmiş (deyilməyə görə 1921-ci ildə), Tehrandə tanınmış şair, yazıçı və musiqiçilərlə tanış olmuş, dostlaşmışdır. Tehrandə darülfünunda oxumuş, sonra (1924-cü ildə) tibb üzrə ali təhsilə başlamışdır, lakin son tədris ilində universiteti buraxmışdır (bunun sürgünə əlaqəli olduğu deyilir). Şəhriyar Sürəyya xanımı sevmiş, Sürəyyanı zorla başqaqama (şahın qohumuna) vermişlər, hər ikisi bu eşqi özləri ilə yaşatmışlar. Sürəyya ilə bağlı Şəhriyarın Tehrandən Nişapur və Məşhed tərəflərə sürgün edildiyi deyilir (1930-35-ci illərdə; əhvalat tam dəqiq bilinmir, 1935-ci ildə Tehrana qayıtmışdır). Şəhriyarın əvvəlcə farsca yazdığı, sonra Azərbaycan türkcəsində səsləndirdiyi - bu, onun bir şeiri iki dildə yazmaq barədə yeganə təcrübəsidir - "Behcətabad xatirəsi" (Tehrandə göl və park adı) qəzəli həmin dövrdəki görüş intizarından bəhs edir (Şəhriyar Sürəyya ilə son dəfə görüşmək istəmiş, Sürəyyanın anası qızının Behcətabad parkına gələcəyini vəd etmiş, Şəhriyar gözlemiş, lakin Sürəyya gəlməmişdi):

...Yatmış həmm, bir Allah oyaqdı, daha bir məni,
Məndən aşağı kimsə yox, ondan da yuxarı.
...Qorxum budu, yər gəlməyə birdən yarıla sübh,
Bağrım yarılar, sübhüm, açılma, səni tanı!
...Eşqi var idi Şəhriyarın güllü, çiçəkli,
Əfsus, qara yel sədi, xəzan oldu baharı.

Yalnız üç beytini gətirdiyimiz bu qəzal Şəhriyarın poetik ustahgını gözəl nümayiş etdirən və sadə olduğu qədər də dərin duyğuları gözəl ifadə edən şeirlərdən biridir!

Şəhriyar 1953-cü ildə emisi qızı Əzizə ilə evləndi; Şəhriyar və Əzizə xanımından bir oğul və iki qız qalmışdır. Şəhriyar 1953-cü ildə Tehrandən Tebrizə köçmüş, Tehrana gedib-gəlmiş, 1973-74-cü illərdə bir qədər Tehrandə yaşasa da, yenə Tebrizə dönmüşdür (1974-cü ildə Əzizənin Tehrandə ölümündən sonra). Şəhriyar xəstələnmiş, müalicə üçün Tehrana aparılmış, 1988-ci ildə

orada dünyasını dəyişmişdir. Ana-atası Qumda, həyat yoldaşı Tehrandə torpağa verilmiş, lakin Şəhriyar özünün Təbrizdə dəfn olunmasını vəsiyyət etmiş və Təbrizdə, Sütxabda, Məqbərətli's-Şərarada (Şairlər məqbərəsində) torpağa tapşırılmışdır.

***

Şəhriyar İranın böyük şairi kimi şöhrət qazandı, klassik İran poeziyasının yeni layiqli davamçısı sayılıb, şeirlərinin böyük əksəriyyəti farscadır, farsca yazılmış əsərləri küllisi irihəcmli və çoxcildlidir. Bu əsərlərin və ya onların seçilmiş hissəsinin Azərbaycan türkcəsinə sətiri/filoloji tərcümə edilməsi yaxşı olardı; bu, Şəhriyar irsinin Azərbaycanlı tədqiqatçılar tərəfindən daha dərindən öyrənilməsinə, poetik tərcümə zamanı ciddi təhriflərə yol verilməməsinə və yeni poetik tərcümlərin yaranmasına kömək edərdi. Şəhriyar 20-ci əsr İran ədəbiyyatında əsasən klassik divan ədəbiyyatına xas olan qəzal və qəsidə ustası kimi yer tutmuş, onun haqqında yeni dövrün Hafizi kimi fikirlər yayılmışdır. Bu yazı əsasən Şəhriyarın Azərbaycan türkcəsində yazdığı (sayı yüzü keçməyən) şeirlərdən təsirlənərək yazılmış, müəyyən müqayisə və paralellərə qısa nəzər salınmış, yazını hər kəsin oxuya bilməsi üçün onun bütövlüklə əzy edilmişdir.

***

Firdovsi, Nizami, Sədi, Mövlana Cəlaləddin Rumi, Hafiz, Cami kimi nəhənglərin ilhamı fars dilində möhtəşəm poeziya aləminin yaranmasına səbəb olmuşdur. Çox zəngin klassik poeziya məkanı olsa da, 20-ci əsrdə İranda da yenilikçilərin, Avropa mədəniyyətini özə etmək, "Avropanı Şərqə gətirmək" tərəfdarlarının meydana çıxması təbii idi. İran poetik dünyasında yenilikçi cərəyanın lideri Mazandaranlı (Yuş'lu) Nima Yuşic (1895/96-1960) avropasayağı yazmaq, sərbəst vəznə yazmağa çalışmaq, tek özlürlük üçün deyil, dünyaya üçün yazmaq məsələsini ortaya atmış, bu üslubda yazmış və məşhurlaşmışdır. Fransız poeziyasını orijinalda öyrənən və ondan təsirlənərək yazan Nimanın modern İran poeziyasının banisi sayılır. Əruz və sərbəst şeir tərzlərini bir-birinə qovuşdurən və şeirlərində canlı danışıq dilinin güclünü göstərən Nima, həmçinin, poetik yaradıcılıq üsulları və psixologiyası üzrə əsərlər müəllifi idi. Nima məktəbinin, modern İran poetik məktəbinin davamçıları arasında Əhməd Şamlu (1925-2000) xüsusi seçilir. Nimanın poetik ilham və gözəlliyi tərənnüm edən "Əfsanə" poeması (1921-22) məşhur olmuşdu. Şəhriyar onun təsiri ilə "İki cənnət quşu"nu yazmışdı. Amma, Şəhriyar, bir qədər yenilikçi təsirlərə məruz qalsa da, əsasən klassik şərq şeir üslubunda yazmış, sevilmən, əzbərlənən şöhrətli milli şair olmuşdur. Şəhriyarın yenilikçilərlə arasını dəymiş, Şəhriyarın qəzəlxanlılığı və ictimai-siyasi baxışları yenilikçilərin tənqidinə məruz qalmışdır. Rza Barahani Şəhriyar əleyhinə qalxmışdı: "Şəhriyar əbedilik keçmişdə qalıb, Şəhriyar yalnız yaxşı bir qəzəlxandır" (1972). Deyilənə görə, yenilikçilərin çoxu solçu, Şəhriyar isə ne sağçı, ne solçu idi (?). Şəhriyarı saray şairi sayanlar da olmuşdur.

Ona da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Türkiyə və

sitesilə fransız poetik ənənələri ilə tanış olan Mirza Tağıxan Rafiq (1887-1897-1920) sərbəst şeirlər yazsa da (əsasən farsca, qismən türkce və fransızca), İranda türkce modern şeir/sərbəst şeir cərəyanının lideri, yəqin ki, onun davamçısı sayılan və özü də Türkiyədə ali təhsil almış Həbib Sahir (1903-1988) olmuşdur (Həbib Sahir və Şəhriyar mədrəsə yoldaşı olublar). Bu yerdə bənzər hadisələrin daha əvvəl qimalda baş verməsini də yada salmaq olar. Abbas Səhhet (1874-1918) rus və qərb ədəbiyyatından etdiyi tərcümlərinə - "Məğrib günəşləri" kitabına (1912) yazdığı giriş sözündə bir məqsədinin qərblilərin necə şeir yazdığını göstərmək olduğunu söyləmiş və bunun bizim şairlər üçün faydalı ola biləcəyini demişdi (onlar şərqiləri tərcümə edib öyrənirlər, biz niyə bu cür etməyək?!). 1920-ci illərin sonu və 30-cu illərdə rus şairi V. Mayakovskinin, qismən də türkiyəli Nazım Hikmətin təsiri ilə Sovet Azərbaycanında sərbəst vəzn dəbə minmişdi. 20-ci əsr Sovet dövrünün ən məşhur Azərbaycan şairi Səməd Vurğun (1906-1956) da sərbəst şeir dəbinə cavab vermiş, lakin onun bu marağı uzun davam etməmiş, heçənin musiqili ahəngi onu öz qoynuna almışdı. Digər tərəfdən, düşünürəm ki, şimalda - Azərbaycanda zaman-zaman qəzəlxanların meydana gəlməsində (Ə. Vahidi) və ya heca vəznində yazan şairlərin bəzən qəzal janrına müraciət etmələrində klassik poeziyanın təsiri ilə yanaşı, söz olaraq qəzələ bağlı olan muğam sənətinin rolu da mühüm olmuşdur.

***

Şəhriyarın Azərbaycan türkcəsində ilk əsəri - "Heydərbabaya salam"ın (1-ci hissənin) 1952-53-cü illərdə Tehrandə yazıldığı, mümkündür ki, Təbrizdə tamamlandığı güman olunur, əsər 1954-də Təbrizdə nəşr olunmuşdur. Təbrizdəki nəşrdən bir neçə ay sonra "Heydərbabaya salam" Türkiyədə bilinmiş, "Azərbaycan" dərgisində dərc olunmuşdur (1954-55), üstəlik, bu əsərə ilk səs verənlərdən biri yenə Türkiyədə, həmin dərgidə çox həssas və uzaqgörən bir adla - "Edebi bir Hadisə" adlı məqalə ilə çıxış edən Məhəmməd Əmin Rəsulzadə olmuşdur ("Azərbaycan" dergisi, 1955, No 4-5). "Heydərbabaya salam"ın ikinci hissəsinin 1963-65-ci illərdə yazıldığı deyilir, 1964-cü ildə Təbrizdə, 1965-ci ildə Türkiyədə ("Türk kültürü" dergisində) və 1966-cı ildə Bakıda nəşr olunmuşdur. "Heydərbaba" Təbriz yaxınlığındakı Xoşgünab kəndinin yanında bir dağın adıdır.

***

"Heydərbabaya salam" Azərbaycan poeziyasında ən çox sevilən və ezberlənən esərlərdən biri olmaqla öz dövrünün şeirsevərlərinin və sonrakı nəsillərin yaddaşında xüsusi yer almış, onun təsiri böyük olmuş, müxtəlif şairlər tərəfindən ona çox nazirə, bənzətmə və ya sadəcə cavab yazılmışdır; Şehriyar onların bir qisminə şeirlə cavab vermişdir. Əsər bir çox dillərə, o cümlədən farscaya (1993) tərcümə olunmuşdur. Poema ilk satirələrindən sadə insanların danışdığı tərzdə, şirin Təbriz lahəsinə gedən söhbət təsiri bağışlamaqla Şehriyar qələminin qeyri-adi hiss-heyecan yaratmaq gücünü nümayiş etdirir:

Heydərbaba, ildırımlar çatanda,
Səllər-sular şaqıldayıb axanda,
Qızlar ona səf bağlayıb baxanda,
Salam olsun şövkətizə, elizə,
Mənim də bir adam gəlsin dilizə.

Türk dilli oxucular arasında Şehriyarı məşhur edən məhz "Heydərbabaya salam"dır. Daha çox ezberlənən və alıntılar edilən bəndlər əsərin birinci hissəsindədir, onlardan şəxsi xatirələri deyil, dünya, həyat və ölüm haqqında düşüncələri ehtiva edən bezi bəndləri yada salıram ("Heydərbabaya salam" haqqında danışarkən və yazarkən əsərdən xeyli alıntılar etmədən keçinmək mümkündür...):

4. Heydərbaba, gün dalıvı dağılam,
Üzüm gülüm, bulaqların ağlam,
Uşaqların bir dəstə gül bağlam,
Yel gələndə, ver gətirsin bu yana,
Belkə mənim yatrıx bəxtim oyana.

5. Heydərbaba, sənin üzüm ağ olsun,
Düət bir yamın bulaq olsun, bağ olsun,
Bizdən sora sənin bağın sağ olsun,
Dünya qəzov-qəder, ölüm-itimdi,
Dünya boyu oğulsuzdu, yetimdi.

6. Heydərbaba, yolum səndən kəç oldu,
Ömrüm keçdi, gələnmədim, gəç oldu,
Heç bilmədim gözəllərin necə oldu,
Bilməz idim dənqələr var, dənqüm var,
İtinlik var, ayrılıq var, ölüm var.

49. Heydərbaba, dünya yalan dünyadı,
Süleymandan, Nuhdan qalan dünyadı,
Oğul doğan, dərdə salan dünyadı,
Hər kimsəyə hər nə verib alıbdı,
Əflatundan bir quru ad qalıbdı.

69. Heydərbaba, göylər bütün dumanlı,
Günlərimiz bir-birindən yamanlı,
Bir-birizdən ayrılmayın, amandı,
Yaxşıyıq əlimizdən alıblar,
Yaxşı bizə yaman günə sahiblər.

71. Bir uçaydım bu çarpınan yelincən,
Bağlaşaydım dağdan axan selincən,
Ağlaşaydım uzaq düşən elincən,
Bir görəydüm ayrılığı kim səldi?
Ölkəmizdə kim qurıldı, kim qaldı?

76. Heydərbaba, sənin künlün şad olsun,
Dünya varkən ağzın dolu dad olsun,
Səndən keçən tamış olsun, yad olsun,
Deynə mənim şair oğlum Şehriyar,
Bir ömürdür qəm üstünə qəm qalar.

***

Əsər, deyilənə görə, anası Kövkeb xanımın "nə yazdığını bilmirəm, mənim başa düşmədiyim dildə yazırsan" sözlərindən sonra yazılmışdır (anasının təsiri olub, amma o, dəqiq bəsləmiş deyib, yoxsa sadəcə, öz danışığı ilə Şehriyada həzin uşaqlıq xatirələrini oyağıb?!). Uşaqlıq (və ilk gənclik) xatirələri sənət adamlarının yaradıcılığında həmişə böyük rol oynayır, bu, Şehriyar yaradıcılığında da aparıcı xatirələrdən biridir ("Heydərbabaya salam", farsca yazılmış "Gecənin əfsanəsi",...). Xüsusilə, uşaqlığını kənddə, kənd mühitində və təbiət qoynunda keçirən və sonralar şəhərdə yaşayanların xatirələri sanki daha kövrək olur (belkə də burada şəhər mühitinin doğma kənd mühitindən fərqi təsiredici rol oynayır?!). Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) insanın təbiətə, "təbii hal"a qayıtması fəlsəfəsi ilə "uşaq mütləq bir müddət kənddə yaşamaq, təbiətlə iç-içə qalmalıdır" fikrini ortaya atmışdı. Həyatın isə öz cərəyanı var, tək indi deyil, lap qədimlərdə də insanlar kəndlərdən şəhərlərə axmışlar:

Şəhər yeni, kənd ezeldi
Şəhərlilər kənddən gəldi...
Oxumağa gələn də çox
Ağlayan da, gülən də çox
Şəhər üçün ölən də çox...

Biri haya-kütye gəldi,
Biri məzə-məyə gəldi,
Bilməse də nəyə gəlgi
Şəhər dəyö-dəyö gəldi,
Şəhəri görməyə gəldi,
Şəhərdə ölməyə gəldi...

("Şəhərlilər kənddən gəldi", *Hamlet İsaxanlı - "Bu da bir həyatı", Bakı, 2004*)

Şirin uşaqlığını hər kəs xatırlayır və bu anlar qərribə hisslər keçirir; şair bu hissləri mizralara düzə bilər. "Heydərbabaya salam" Şehriyarın öz uşaqlığı ilə, uşaq vaxtı onu ahata edənlerle, xalqla, təbiətlə söhbətidir. Yüksək sənətkarlıqla aparılan bu söhbət gah bulağın zümzüməsini, gah çayın şırıltısını, gah dənizin ləngərini andırır, gah da səllərlə, ildırımlarla müşayiət olur. Şehriyar sevinc və məhrumiyyətləri əvvəlki şairlərə bənzəməyən bir dildə və tərzdə, belə demək mümkündürsə, folklor gücü ilə təsvir edir. Bu söhbət bizi də arxasınca aparır, çünki bizim hisslərimizdən də xəbər verir – budur

sənətin qüdrəti! Şairlik həm də içimizdə yaşayan uşaqlığın zümrəsidir, uşaqlıq sevdəsidir:

Bir gün günəbə batdım -
İçimdəki sədə, təmiz,
Başqa nəfəs toxunmamış,
Məclislərdə oxunmamış
Şeirsə bənzər misraları
Silkələyib oyatdım.
Sətir-sətir, cümle-cümle
Qələmimlə
Bəzəyib çölə atdım,
Özümə iş yaratdım.
Qafiyəli, musiqili sözlümü
Kağıza köçürməkdən
Saxlamışdım özümü
Nəçə kərə.
Sözlümü vurdum yere,
Uydum sevdəli şeirsə.
Bağışlayın,
Gücüm yox, bu olasıydı,
Bu, uşaqlıq sevdəsiydi..

(*"Şeirlərim", Hamlet İsmayilov - "Bu da bir həyatdı" kitabından*)

***

Azərbaycan türkcəsində yazdığı şeirlərində Şəhriyar el ədəbiyyatından yaxşı məlum olan beş misralı əsaslı qafiyəli şeir növündən çox istifadə etmişdir. S. Vurğunun məşhur "Azərbaycan" şeiri kimi:

Sıra dağlar, gen dərələr
Ürək açan mənzərələr
Ceyran qaçar, cüylər mələr
Nə çoxdur oylağın sənin
Aranın, yaylağın sənin.

Səməd Vurğun Şəhriyarı tanımağa macal tapmadı, 1955-ci ildə ağır xəstələndi və 1956-cı ildə vəfat etdiyi üçün "Heydərbabaya salam" haqqında eşitmədi. Lakin S. Vurğunun şöhrəti Şəhriyara gəlib çatmışdı ("Səmədin də sözündən öp" deyə yazmışdı - "Qardaşım Süleyman Rüstəm"). Şəhriyarın "Heydərbabaya salam"la (1-ci hissə 76, 2-ci hissə isə 48, bir variantda - 49 bənddən-bəşlikdən ibarət olmaqla) başladığı bu üslub "Ağa Mir Sədiğin xeyrəti", "Məmməd Rəhim həzrətlərinə cavab", "El bülbulü", "Ayrılıq" ("Qardaşım Süleyman Rüstəmə ithaf"), yenə "Qardaşım Süleyman Rüstəmə" (8 hecalı), "Döyünmə-söyünmə (Rüstəm Əliyevə)", "Sənəti-məmləkət", "Əncələ" kimi şeirlərində də işlənmişdir.

Türkcə yazan böyük şairləri - Füzuli, Vəqif, xüsusilə S.Ə. Şirvani və M.Ə. Sabir, həmçinin aşıq ədəbiyyatını yaxşı bilmiş, onlara farsca və Azərbaycan türkcəsində bənzətmələr yazmışdır, o cümlədən Vəqifin "Bayram oldu" şeirində farsca "Camal və Kamal" adlı qəzəl yazmışdır, Şəhriyar yaradıcılığında S.Ə. Şirvaninin qezəllərinin və Sabirin "Hophopname"sinin təsiri açıq hissə olunur. Müraciət etdiyi və ilham aldığı qaynaqlar

arasında "Əli-Kərəm", "Koroğlu", "Qaçaq Nəbi", bəyliklər və məhəllələr (məsələn, "Bakıdan fənar gəlir") olub. Şəhriyar öz mifasiri olan Sovet Azərbaycanı şairlərini, yəqin ki, əsasən məktublaşmalar zamanı daha yaxından tanımağa başlamışdı. Üzeyir bəy Hacıbəylinin adını çəkəndə də, məşhur "Məşdi İbad" və "Arəm malçı" m yada salır.

Şəhriyarın "Heydərbabaya salam"dan sonra ən çox diqqət çəkən əsərlərindən biri öz həmvətəni şair Bulud Qaraçorlu Səhəndi (1926-1979) cavab olaraq yazdığı "Səhəndim" və ya "Səhəndiyyə"dir. "Səhəndiyyə" aşıq dīvāni ruhu ilə yoğrulmuş kimidir, formaca pilləvari şeirdir, qafiyələri sanki axıb gedir və xüsusi qəlibə tabe deyil. Yangının, hissələrin çılpaq, bezəkiz ifadəsi olan "Xan nəni" şeirini də şair xüsusi bənd və qafiyə sistemində təbii etmişdir. Qeyd edirik ki, Səhəndi türkcə yazan çağdaş İran şairləri içində Şəhriyarın ən yüksək qiymət verdiyi şairdir. Bir neçə şeirində Səhəndi yüksək qiymətləndirir, onu (və tək onu) özünə ilə yanaşı tutur:

Fürsətdə Səhənd ilə sizə gül səpərik biz
Hər göz sizi görmüşsə, o gözəndən öpərik biz.
(*"Döyünmə-söyünmə"*)

Həm "Səhəndiyyə" Səhəndin dağın etdi başuca
Həm mən öz qardaşımın haqqını ifa elədim.
(*"Darya elədim"*)

Şəhriyar arzı-göz oldu ki, Səhəndilə gələ
Bəxtiyar məclisinə, başda Süleyman Rüstəm.
(*"Can Rüstəm"*)

Şəhriyarın türkcə şeirlərinə xas olan kövrəklik, nisgillik, səmimiyyət, dil (zəngin, obrazlı təbriz dialekti), dīvāni ədəbiyyatı və xalq ədəbiyyatının sintezindən doğan ləngərlə axıcılıq onu hər kəsdən fərqləndirir. "Türkün məsəli, folkloru dünyada təkdir" ("Türkün dili") - Şəhriyarın bu misrası Fuad Köprülü'nün "Azərbaycan ədəbiyyatının güclü tərəfi onun zəngin folklorudur" fikri ilə tuş gəlir. Azərbaycan türkcəsinin zənginliyinə qovuşub onu canlandıraraq, ona xüsusi ifadələr gətirən nəhənglərimiz olub - Füzuli, Üzeyir Hacıbəyli, Cəfər Cəbbarlı və Səməd Vurğun kimi, Şəhriyar da bu sıradadır. Türkcə şeirlərini əsasən heca və əruz vəznələrində yazıb. Əruz nəfəsli heca var Şəhriyarın! Ritmik dayanacaqlar (sezuralar; məsələn, 11 hecalı misralarda 6+5 və ya "Heydərbabaya salam" m yazıldığı 4+4+3 bölgüləri) Şəhriyar şeirlərində pozula bilir. Şəhriyarın türkcə şeirlərində yazılı ədəbi dil normaları deyilən qəliblərdən kənara çıxmaqlar az deyil. Bu, məncə, əruz vəznəsinin şeiri olmaqdan, canlı danışmaq ləhcəsindən istifadə etməkdən və sadəcə, Şəhriyarın türkcədə ədəbi dil normaları haqqında düşünməməsindən irəli gəlir, Şəhriyar bu normaları vəcinə almır, bildiyi, danışdığı dili yazır... Sərbəstdir, qafiyələrdə hərflilik güldür, fikir təbii axarını tapır. "Dədəm Qorqud"un şeirləri də hesabla deyil, yırğalanır, ahənglədir, pilləvaridir.

***

Şəhriyar öz poetik yaradıcılığı barədə təvazökarlıq etməmiş, həm şairlik qüdrətini, həm türkçeyə töhfəsini, həm "Heydərbabaya salam"ın möcüzəsini dəfələrlə yada salmış, tərif etmişdir. Özünü əsrimizin Hafizi və Səhibi adlandırmışdır. Yeni bir Hafiz doğulması mümkündürmü?

Belə bir dövrdə Hafiz doğulur?

Bu ümid varsa qəlb mənçigəza...

("Cəhad fərmanı")

Şairlərinin İranda, Türkiyədə, Qafqazda böyük rəğbət gördüyünü, "velvələ" yaratdığını, yazır. "Türki bir çeşmə isə, mən onu derya elədim" ("Derya elədim"), buna bənzər ifadələrə Füzuli və Əliqir Nevaide, fars dili haqqında isə Firdovsində rast gəlirik, onların buna böyük haqqı var. Şəhriyar yaradıcılığının böyük hissəsinin farsca olmasına işarə vuranlara "Elimin farsca da dərini söylər diliyəm mən" ("Səhəndiyyə") deyir. "Türkün dili"ni tərif edir, bu barədə xüsusi şeir yazır, lakin, bununla yanaşı, bədəni və paltarı olub ürəyi olmayan şeirin əsil şeir olmadığını deyir, dadlı-duzlu şeirə və əsil şeirə ehtiyacı vurğulayır:

Türkün dili tək sevgili, istəki dil olmaz,
Ayrı dila qatsan bu əsil dil əsil olmaz.
...Bigmiş kimi şeirin də gərək dad-duzu olsun,
Kənd əhli bilirilər ki, doğabsız xəşil olmaz.
...Şair ola bilməzsən, anarı doğmasa şair,
Müştə, a bəlam, hər sarı köynək qızıl olmaz.

Heydərbaba dağından əvvəl, yəni S. Vurğunun, onun Göyəzen dağı yada sabram:

Göylərə baş çəkir Göyəzen dağı
Axşam açıq olur Ayın qabağı
Bizim gəlinlərin bayram qabağı
Fəzəli yaymağı yadıma düşdü.

Deyənlərə görə, Qazaxdakı bir tepəni - Göyəzen dağı ilk dəfə gören şair dostlarından birinin "Ay Səməd, bu göylərə qaldırдың Göyəzen adı bir tepə imiş" sözlünə S. Vurğun zarafatla (sənə, yəqin, bir qədər də qürurda) "şairin gücü ilə tepəni əzəmətli dağa çevirə bilməsindədir" deyər cavab veribmiş. Şəhriyar da Heydərbaba dağı/tepesini əzəmətli bir dağa çevirdi

Bax ki, Heydərbaba əfsanə tək olmuş bir Qaf,
Mən kiçik bir dağı sərmənzili-ənqa elədim.

("Derya elədim")

***

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev bir müsahibəsində "ən çox sevdiyim şair kimdir" sualına Şəhriyar, "ən çox sevdiyim şair hansıdır" sualına isə S. Vurğunun "Azərbaycan" şeiri deyər cavab vermiş, bununla Şəhriyar və S. Vurğun, həmçinin iki Azərbaycanı yanaşı qoymuşdu. Bu yazıda bu iki böyük şairin adını bir neçə dəfə yanaşı çəkdik. Onlar Azərbaycan poeziyası səmasında parlayan ulduzlardır, bənzərsiz poetik incilər yaratmışlar. Səməd Vurğunun "Vaqif" dramı poeziyamı-

zın təkrar olunmaz şah əsəridir, onu keçən heç nə yazılmadı, nə S. Vurğunun özünü, nə digər şairlərin buna qüdrətini çatmadı. Eyni fikri "Heydərbabaya salam" haqqında da demək olar. Şəhriyar əsasən "Heydərbaba şairi" kimi tanındı və məşhurlaşdı. Məşhur əsərlər (o cümlədən, S. Vurğunun "Vaqif", Şəhriyarın "Heydərbabaya salam") sanki ilhamın möcüzəli qanad açması ilə, sanki vəhy ilə gəlmişdir, onların tayı olmur.

***

Şəhriyarın "Heydərbabaya salam" və Azərbaycan türkçəsində yazdığı digər şeirləri maraqlı deyimlərlə, məcazlərlə, oynaq naxışlarla bəzənmişdir. Təhlildən vaz keçərək, yuxarıdakı misallara bir neçə misrə də əlavə edək:

...Bizə bir din qala bilməydi miras, bir də İran,
Din gedəndə dedi: "tək getmərim", İran ilə getdi.
...Hava insanı boğur, baş-başa "qaz, karbonik"
olmuş,
Yel də əsmir, ələ bil yel də Süleyman ilə getdi.
...Türki olmuş qədəğən, divanımızdan da xəbər
yox,

Şəhriyarın dili də "vay" deyər divan ilə getdi.
("Getdi")

Tehrannın qeyrəti yox Şəhriyarı saxlamağa,
Qaçmışam Təbrizə, qoy yaxşı-yaman belləsin.
("Şatir oğlan")

Çoxlar incikdi ki, sən onlara naz eyləmişən,
Mən də incik ki, mənə nazını az eyləmişən.
...Bu gözəllik ki, cahanda sənə vermiş tarı,
Hər qədər naz eləsən eyle ki, az eyləmişən.
... Mən bu mənədə qəzel yazmağa həlim yox idi,
Sən mənə qocanı firfirabaz eyləmişən.
("Naz eyləmişən")

Burada Səməd Mənsurun "Naz et" ("Naz et mənə, ey sevgili yarım, mənə naz et") şeirinə Ə. Vahidin "Təxmis"i yada düşür (Yansın dilim ağzımda, desən nazlıvi az et/Naz et mənə, ey sevgili canan, mənə naz et...).

Şair millətin qoyun olmasını istəmir, bu təhlükə onu qorxudur:

Qorxum budur oyun ola
Millet yəni qoyun ola.
("Qardaşım Süleyman Rüstəmə")

Və ya:

İtimiz qurd olalı, biz də qayıtdıq qoyun olduq,
İt ilə qol-boyun olduq.
...Biz də baxdıq it ilə qurd arasında oyun olduq,
İt ilə qol-boyun olduq.
("Qoyun olduq" mülstəzadı)

Nümunələri "Səhəndim"dən götürülmüş misralarla bitirirəm:

Şeir yazanda qələmindən baxsən düz səpələndi,

Sanki ulduzlar eləndi,
Söz deyəndə görəsən qatdı gülü, püstəni, qəndi,
Yaşaman şair əfəndi!

...Gecələr orda gülmüşdəndi, qızıldan ne
güntülər,
Ne zülfürüdü kimi dağlardı, ne məmnər kimi
düzlər,
Ne qızıl telli inəkler, ne ala gözli öklülər,
Ne gözəl, ay kimi üzler!

...Lələ bitdi yanaq oldu,
Qonça güldü dodaq oldu,
Ne sol oldu, ne sağ oldu,
Həmişə birəyənək oldu!

...Yad məni atsa da, öz gülşənimin bül bülüyəm
mən,
Elimin farsıca da dərdini səylər diliyəm mən,
Həqqə doğru ne qaranlıq isə el məşəliyəm mən,
Əbədiyyət güllüyəm mən.

***

Şəhriyarşünaslar Şəhriyar irsini öyrənir, araşdırır, öz düşüncələrini oxucularla bölüşməyə çalışırlar. Sağ olsunlar. Lakin, bəzən sadə oxuculara xas olan aludəçilik və rəvayətçilik sanki bir sıra alim və sənət adamlarına da hakim kəsilir. Əlbəttə, rəvayətlərin də öz yeri var, qoy əsərlər Şəhriyar haqqında rəvayətləri toplayıb "Şəhriyar və Süreyya" adlı dəstən qoşsunlar. Lakin elmi araşdırma iddiasında olanların aludəçiliyi lazımsız şişirtmələrə, faktların rəvayətlərlə əvəz olunmasına, hətta təhriflərə yol açır. Şəhriyar böyük şairdir, onun həyatını, poetik və ictimai düşüncələrini, həyata baxışını olduğu kimi anlamaq və anlatmaq lazımdır. Her şairin, elm və ya sənət adamının güclü və nisbətən zəif əsərləri və ya ziddiyyətli baxışları ola bilər, onların portreti yaradılarkən mübahisəli məqamlara göz yummaq, kölgələri silmək, bəlağət, bezək və parıltı artırmaq gerçəkliyin təhrifi deməkdir, elmə zidd hərəkətdir.

Böyükliyin mahiyyəti
Hər işdə qeyri-ədilik
Və ya kamillik deyil ki...
Təcrübə bizə deyir ki
Dahi varsa aramızda
Allah bəndesidir o da,
Seçilsə də insanlardan
Birinci olmaq verilmiş
Ona hər yerdə, hər zaman.

Qocaman bir müdrik kişi
Bir uşağın arxasınca
Tər töksə də yete bilmiş,
Qartal kimi qanad çalan
Bül bül kimi öte bilmiş.
Kimdə ki böyükdür hünər
Səhvi də böyük görünər.
Bələdir dünyanın işi:
Parıltı həm də çaşdırır,

Gür işıq göz qamaşdırır...
(*"Köhnə çraq". Hamlet İsxanlı -
"Bu da bir həyatçı" kitabından*)

***

Şairin böyükliyinə göstərən əlamətlərdən biri zaman keçdikcə onun bizə daha yaxın görünməsi, onun yaradıcılığına olan sevginin artması, onun ödəmə alovlanması deyilmi?! Şəhriyar öz adının, sözünün yaşayacağına inanırdı, "Heydərbabayə salam"ın ikinci hissəsində, sona yaxın bunu xüsusi vurğulamışdı:

45. Evlər qalır, ev sahibi yox özli,
Ocaqların ancaq işıqlar közü,
Gedənlərin az-çox qalıbdır sözü,
Bizdən də bir söz qalacaq, ay aman!
Kimlər bizdən söz salacaq, ay aman!

47. Açıq deyir: bir nəzhi yar var imiş,
Eşqindən odlanıb yanar var imiş,
Bir nəzhi, sözlü Şəhriyar var imiş,
Odlar sönlüb, onun odu sönməyib,
Fələk çönlüb, onun çarxi çönməyib.

Şəhriyar yaradıcılığına həsr olunmuş konfranslarda (Bakı və Təbriz, 2016, sentyabr) bir neçə şeir, o cümlədən, "Dalğalarla yan-yana" adlı aşağıdakı şeiri oxumuşdum, bu yazını da onunla bitirirəm:

Gündoğandan günbatana gəzmışəm,
Oxşamıram bu dünyadan deyənə.
Şaxta vurub, od ələlib, dözmüşəm,
Seyyah gerek hər məhmətə dayana.

Yaraşığı, möcüzəli bir diyar,
Amma orda ne eşqim, ne izim var.
Öz yurdunda gül açmışdı arzular,
O güllərin qoxusundan harda var?!
Yaxşı deyib ustamız Şəhriyar:
«Yel gələndə ver gətirəm bu yana,
Bəlkə mənim yatrın baxtım oyana».

Bu dünyanın çoxmuş bandi-bərəsi,
Xeyirlə şər mənam deyir hərəsi,
Zamandır, varsa, bunun çarəsi...
Silkelənə, titrəyə yer kürəsi,
Ərşə qalxa Korog'lunun nərəsi -
Demirçioğlu, Deli Hasan oyana,
Qanıçenlər qızıl qana boyana.

Heyrət bəzən bağlasa da dilimi,
Duyğularım işə saldı qələmi,
İynə olub sapa düzdüm ələmi.
İçdən gələn sevincimi, naləmi
Yüklənərək yelken açdı bir gəmi...
Ömrür keçdi dalğalarla yan-yana,
Salam olsun bu əhval duyana!
(*Hamlet İsxanlı - "Bu da bir həyatçı" kitabından*)